

Sprawozdania

Metoda projekcyjna w psychologii

– tradycja, aktualne wyzwania, perspektywy rozwoju

Sprawozdanie

z XVII International Congress of Rorschach and Projective Methods

Rzym, 9-14 września 2002 r.

Wśród konferencji naukowych, stanowiących forum prezentacji i wymiany bieżących informacji na temat metody projekcyjnej w psychologii, jak również poszczególnych technik projekcyjnych, naczelną rolę zajmują regularnie odbywające się konferencje specjalistyczne: International Congress of Rorschach and Projective Methods (ICR&PM) oraz Congress of European Rorschach Association (CERA). Na temat tych konferencji tradycyjnie składają się kwestie dotyczące teoretycznych podstaw metody projekcyjnej w psychologii, wartości diagnostycznej poszczególnych technik i związanych z tym zasad procedury badania oraz standardów kompetencji w zakresie posługiwania się poszczególnymi technikami, możliwości wykorzystania technik projekcyjnych w rozmaitych dziedzinach badań psychologicznych, aktualnych zjawisk stanowiących wyzwanie dla tego nurtu refleksji teoretycznych i praktyki psychologicznej, perspektyw rozwoju metody projekcyjnej i poszczególnych technik. Taki zakres tematyczny miał również XVII International Congress of Rorschach and Projective Methods, który pod auspicjami International Rorschach Society odbył się w Rzymie w dniach od 9 do 14 września 2002 r. Kongres zorganizowany został przez Rzymską Szkołę Rorschachowską (Scuola Romana Rorschach), prężny ośrodek rozwoju techniki Rorschacha, kierowany przez Salvatore Parisi – Przewodniczącą Kongresu. Ośrodek ten administracyjnie jest agendą Pontificia Università Lateranense, dlatego miejscem Kongresu był ten właśnie uniwersytet. Kongres poprzedziły warsztaty rorschachowskie, odbywające się w dniu 8 września. Praktykowane od lat organizowanie warsztatów przedkongresowych ma cele poznawcze (np. rozwijanie nowych paradygmatów metodologicznych w diagnozie psychologicznej z zastosowaniem metody projekcyjnej), ale i praktyczne, przede wszystkim szkoleniowe (doskonalenie umiejętności stosowania metody projekcyjnej lub poszczególnych technik w rozmaitych dziedzinach psychologii). Mimo że warsztaty te odbywają się na zasadach komercyjnych, to jednak zwykle przynajmniej niektóre z oferowanych propozycji spotykają się z zainteresowaniem wymaganej minimalnej liczby 20 uczestników; dokonująca się w ten sposób selekcja ofert jest bardzo ostra – z zaofferowanych w 2002 r. sześciu warsztatów (w tym trzech w języku angielskim, a pozostałych w języku włoskim, francuskim i hiszpańskim), ostatecznie odbyły się tylko dwa. Założeniem, które przyjął Komitet Naukowy Kongresu pracujący pod kierownictwem Patrizii Pes, było połączenie w programie Kongresu tematyki warsztatów z odpowiadającą im tematyką pewnych nurtów obrad kongresowych. Udało się to w pełni. W ten sposób aktywność skoncentrowana wokół określonych zagadnień, rozpoczęta podczas warsztatów przedkongresowych, była kontynuowana w trakcie kongresowych debat.

Pierwszy z warsztatów, całodniowy, zatytułowany „Integrowanie podejść strukturalnego i psychodynamicznego do techniki Rorschacha”, prowadzony przez Philipa Erdberga (USA), zgromadził kilkadziesiąt osób z wielu krajów reprezentujących rozmaite dziedziny działalności psychologicznej i psychoterapeutycznej, dzięki czemu był merytorycznie bardzo bogaty, a jego przebieg – niezwykle ożywiony wskutek intensywnej wymiany zróżnicowanych opinii uczestników. Wstępem do zajęć warsztatowych był wykład wprowadzający, w którym Philip Erdberg przedstawił przegląd dokonanych ostatnio, najważniejszych osiągnięć w dwóch głównych podejściach interpretacyjnych do wyników badania techniką Rorschacha: strukturalnego i psychodynamicznego, po czym zaproponował własną koncepcję korzystania z techniki Rorschacha w praktyce psychologicznej w taki sposób, aby możliwe było łączenie w interpretacji wyników badania hipotez interpretacyjnych pochodzących z danych strukturalnych z tymi, które wywodzą się z teorii, zwłaszcza psychodynamicznych. Ta część prezentacji, odwołująca się do obszernego materiału empirycznego, dała podstawę do konkluzji, iż integrowanie w interpretacji wyników obu rodzajów danych zwiększa użyteczność techniki Rorschacha dla opisu osobowości, zwłaszcza w przypadkach charakteryzujących się dużą jej złożonością, co ukazane zostało na przykładzie studium przypadku (osoby aktualnie korzystającej z psychoterapii). To dogłębnie i wieloaspektowo przedstawione studium stanowiło modelową ilustrację zaproponowanej w wykładzie koncepcji. Tocząca się na kanwie tej prezentacji dyskusja była wielowątkowa i wykraczała znacznie poza przedmiot wykładu: od kwestii artefaktów, pojawiających się wskutek wadliwego stosowania procedury badania, poprzez kontekstowe interpretowanie pewnych sygnałów i wskaźników do obszernej dziedziny zagadnień dotyczących sytuacji, gdy jawne zachowanie osoby badanej nie harmonizuje z jej przeżyciami, co pociąga za sobą potrzebę trafnego identyfikowania reakcji upozorowanych oraz wymaga „rozwiązywania” tzw. pozornych sprzeczności itp. Problematyka ta kontynuowana była w programie Kongresu w formie sympozjów prowadzonych przez Philipa Erdberga oraz wspólnie z jego współpracownikiem Thomasem W. Shafferem. Sympozja te stanowiły dalszy ciąg rozpoczętego na poprzednim Kongresie (w Amsterdamie w 1999 r.) relacjonowania wyników programu badań nad wartością diagnostyczną techniki Rorschacha w wersji standardowej oraz skonstruowanych na jej podstawie skal, takich jak: Skala Realizmu-Fantazji (RFS) będąca udaną próbą operacjonalizacji pojęć psychoanalitycznych (dotyczących przestrzeni pomiędzy zewnętrzną rzeczywistością a światem wyobraźni), łącząc w ten sposób ateoretyczne podejście empiryczne z teoretycznym – psychoanalitycznym) oraz Wskaźnik Nieprzystosowania (bazujący na opracowanym przez T. W. Shaffera Modelu Funkcji Ego). Prezentowane w referatach badania przeprowadzone były na różnych grupach porównawczych, wyodrębnionych na podstawie kryterium wieku, stanu funkcjonowania psychicznego badanych osób (osoby zdrowe, pacjenci z depresją, z anoreksją w trakcie psychoterapii, osoby wyleczone), a także w różnych warunkach kulturowych (USA, Hiszpania, Włochy), co stanowiło o ich wyjątkowych walorach empirycznych. W dyskusji zalety

te starano się analizować w połączeniu z implikacjami teoretycznymi tego nurtu badań. Podkreślano także konieczność interpretowania konstelacji wyników badania techniką Rorschacha, a nie pojedynczych zmiennych, co zapobiega błędom w diagnozowaniu cech patologicznych, zwłaszcza u dzieci i młodzieży, ale także u osób dorosłych.

Drugi warsztat: „Stosowanie badania psychologicznego jako interwencji terapeutycznej”, prowadzony przez Steve'a E. Finna (USA), przedstawiał propozycję paradygmatu stosowania technik projekcyjnych, w którym testowanie samo w sobie jest zamierzonym i skutecznym działaniem terapeutycznym. Zaprezentowana ustrukturyzowana metoda zwana „Badaniem Terapeutycznym” ma szerokie zastosowanie w pracy z pacjentami w różnym wieku, zarówno w terapii indywidualnej, jak i małżeńskiej, rodzinnej itp. Mogą być w niej wykorzystywane rozmaite techniki projekcyjne, co przedstawiały zarejestrowane na taśmie wideo i odtwarzane w trakcie warsztatów celowo dobrane fragmenty przebiegu sesji terapeutycznych. W programie kongresu warsztat ten znalazł kontynuację w formie sympozjum pt. „Najnowsze osiągnięcia w metodzie Badania Terapeutycznego”, prowadzonym przez Steve'a E. Finna. Obejmowało ono referaty ukazujące możliwości zastosowania tej metody zarówno w poradnictwie psychologicznym, jak i w psychoterapii, uwzględniającego swoistość danych warunków kulturowych (USA, Szwecja, Finlandia). Autorzy referatów omówili kwestie dotyczące: postępowania w przypadku, gdy pacjent ma trudności z przedstawieniem rzeczywistych motywów poszukiwania pomocy psychologicznej i/lub wyrażaniem treści związanych z problemem, który jest przyczyną zgłoszenia się do psychologa, specyfiki stosowania tej metody w pracy z pacjentami psychiatrycznymi, wstępnych, psychologicznych warunków, które powinny być spełnione przed rozpoczęciem Badania Terapeutycznego oraz zasad stosowania tej procedury w procesie terapii rodzinnej. Kwestie te oraz propozycje odpowiedzi na nie w konkretnych sytuacjach, zwłaszcza gdy w grę wchodzi konieczność dokonania pewnych odstępstw od standardowej procedury postępowania, prezentowane były na podstawie bogatego materiału empirycznego, przede wszystkim na przykładach studiów przypadków.

Program Kongresu został ułożony w taki sposób, aby wystąpienia w danym dniu dotyczyły jednego wspólnego, bardzo ogólnego „tematu”. Temat dnia przewijał się w trakcie licznych w programie dyskusji. Na kolejne dni zaproponowane zostały następujące tematy: „Rorschach: kwestie metodologiczne i epistemologiczne”, „Rozwój testu Rorschacha: kwestie kulturowe”, „Zagadnienia dotyczące cyklu życia człowieka, a techniki projekcyjne”, „Diagnoza traumy psychologicznej i indywidualne różnice w reagowaniu na nią”, „Perspektywy rozwoju technik projekcyjnych”. Tematy te realizowane były w tradycyjnych formach prezentacji konferencyjnych. Szczególny status wśród nich miały jednak obrady odbywające się w auli uniwersyteckiej. Ponieważ wszystkie wygłaszane referaty i głosy w toczących się w niej dyskusjach były tłumaczone na wszystkie oficjalne języki Kongresu (angielski, francuski, włoski, hiszpański) oraz japoński, dlatego Komitet Programowy Kongresu zadbał, aby tematyka tych obrad mogła skupiać na sobie zainteresowanie możliwie najszerszego grona uczestników Kongresu. Reprezentowano więc najbardziej typowe dziedziny ich zainteresowań, obejmujące aktualne kwestie stanowiące wyzwanie (dotyczące bądź aktywności poznawczej, bądź działalności praktycznej) dla środowiska psychologów ceniących i stosujących w swej pracy techniki projekcyjne. Ta część programu miała formę wykładów plenarnych (wygłaszanych przez zaproszonych przez Komitet Programowy Kongresu wybitnych w danej dziedzinie ekspertów), sympozjów (o charakterze sesji plenarnych) oraz dyskusji okrągłego stołu (co warto podkreślić – z aktywnym udziałem szerokiego grona audytorium). Przedpołudniowa tura obrad obejmowała wykład i sympozjum, a popołudniowa – dyskusję okrągłego stołu i sympozjum, z tą samą lub co najmniej zbliżoną problematyką wystąpień składających się na poszczególne tury obrad, dzięki czemu te duże bloki tematyczne umożliwiały głębokie zainteresowanie się podejmowanymi w nich kwestiami i dawały szansę bardziej wnikliwego ich przeanalizowania, co nie jest powszechną praktyką konferencyjną, zwłaszcza gdy obowiązuje model „ekspresowego kalejdoskopu referatów”.

Problemem, podjętym już w pierwszym dniu obrad, jako przedmiotem specjalnego sympozjum, a później dyskutowanym przy rozmaitych okazjach, była kwestia kształcenia w zakresie posługiwania się technikami projekcyjnymi, ze szczególnym uwzględnieniem techniki Rorschacha. Przedstawiciele ośrodków rorschachowskich w USA (R. Dana), Brazylii (M. A. de Souza), Włoszech (S. Parisi), Japonii (T. Ogawa) w swych referatach wygłoszonych w ramach sympozjum, a także liczni uczestnicy dyskusji podkreślali, że niezbędne minimum takiego kształcenia powinno obejmować dwa lata intensywnych systematycznych zajęć warsztatowych oraz jeden rok praktyki w warunkach regularnej superwizji. Wymagania wstępne dla kandydatów do uczestnictwa w takich programach szkoleń muszą uwzględniać m.in. znajomość teorii osobowości, wiedzę z zakresu psychologii rozwoju człowieka w cyklu życia oraz psychopatologii.

Znaczną część programu Kongresu stanowiły sympozja i sesje tematyczne oraz dyskusje okrągłego stołu, dotyczące możliwości wykorzystania technik projekcyjnych w psychologii wojskowej i psychologii policyjnej. W szerokiej gamie podejmowanych zagadnień wyróżniały się zwłaszcza te, które odnosiły się do selekcji personelu w wojsku (referat P. Calanna na temat selekcji pilotów), gwardii narodowej (referat A. M. Autore'a i C. Lo Castra prezentujący „strategię i metodologię” stosowanej procedury selekcyjnej) i policji (referat L. Lucchettiego zwracający uwagę na kliniczne aspekty pojawiające się w procesie selekcji kandydatów). Dużo miejsca w programie Kongresu poświęcono także bardzo aktualnym problemom, stanowiącym niejako wyzwanie dla metody projekcyjnej w psychologii, a zatem i dla środowiska psychologów, ceniących w swej pracy naukowej czy działalności praktycznej to podejście do poznawania zjawisk psychicznych i rozumienia specyficznych ludzkich przeżyć. W tym nurcie problemów znalazły się kwestie dotyczące zaburzeń lękowania, psychologicznych aspektów HIV, psychologicznych reakcji na sytuację uchodźstwa, urazów psychicznych będących skutkiem przestępstw seksualnych (referowane liczne badania dotyczyły traumy psychicznej ofiar, ale także sylwetki psychologicznej sprawców).

Tradycyjnie w ramach International Congress of Rorschach and Projective Methods odbywa się sesja interpretacji „na ślepo” wyników badania techniką Rorschacha jednej osoby, o której podane są bardzo lakoniczne informacje (płeć, wiek, wykształcenie itp.). Uczestnicy Kongresu mogą wcześniej otrzymać te materiały do zapoznania się. Sesja ma formę dyskusji okrągłego stołu, do której zaproszeni są wybitni przedstawiciele różnych podejść teoretycznych i metodologicznych do diagnozy techniką Rorschacha, reprezentujący najbardziej prężne ośrodki rorschachowskie na świecie. Po przedstawieniu przez nich własnych interpretacji i wzajemnym ustosunkowaniu się do ewentualnych kontrowersji, następuje druga faza sesji, mająca charakter otwartej dyskusji plenarnej. Tak było i tym razem. Interpretowany był protokół badania 27-letniego mężczyzny, które przeprowadziła Maria Fiorentino według zasad Rzymskiej Szkoły Rorschachowskiej. Do dyskusji okrągłego stołu zostali zaproszeni: Marie J. Bailly-Salin (Université Paris V – szkoła francuska, podejście psychodynamiczne), Alicia Passalacqua

(Universidad de Buenos Aires – Escuela Argentina de Rorschach, podejście oparte na systemie Bruno Klopfera), Vittorio Luigi Castellazzi (Pontificia Università Lateranense – Scuola Romana Rorschach, jakościowa analiza wypowiedzi), Anne Andronikof (Université Paris X, System Całościowy). Owocem sesji była wieloaspektowa, dogłębna interpretacja materiału uzyskanego w badaniu, ale także ukazanie komplementarności reprezentowanych w dyskusji podejść interpretacyjnych. Ważną konkluzją tej dyskusji było wskazanie na konieczność stałego dialogu między osobami korzystającymi z różnych systemów rorschachowskich, co najskuteczniej zapobiega wystąpieniu syndromu „wieży Babel”, natomiast maksymalizuje możliwości rozwoju tej techniki.

Tematyka dotycząca techniki Rorschacha dominowała w programie Kongresu (adekwatnie do jego nazwy), ale znalazły się w nim także liczne wystąpienia składające się nawet na całe sympozja, prezentujące aktualne osiągnięcia w zakresie innych technik projekcyjnych oraz perspektywy ich rozwoju. Przedmiotem tych prezentacji były przede wszystkim: Z-test, TAT, CAT, Village test, testy: Szondiego, Rosenzweiga, Wartegga, Lüschera itp. Szczególnie ciekawe były doniesienia z badań, w których zastosowano dwie lub więcej różnych technik diagnostycznych. Ukazywały one specyfikę każdej z nich oraz szanse komplementarności.

Ważnym wydarzeniem Kongresu było zebranie przedstawicieli 20 krajów, w których istnieją towarzystwa rorschachowskie (jest ich 26; w trzech krajach: Argentynie, Brazylii, Włoszech są po 3 takie towarzystwa), sfederowane w International Rorschach Society. Jedną z najistotniejszych diskutowanych kwestii merytorycznych były aktualne inicjatywy IRS, podejmowane w celach: (1) gromadzenia i systematycznego archiwizowania materiałów mających znaczenie dla poznania historii techniki Rorschacha; (2) integrowania osób i środowisk zajmujących się badaniami nad jej wartością diagnostyczną; (3) szybkiej i efektywnej wymiany informacji w tej dziedzinie, a także (4) formułowania programów rozwoju techniki Rorschacha (w najbliższej perspektywie jawią się zadania skoncentrowane na kwestiach kulturowych). Głównym przedsięwzięciem IRS, zmierzającym do gromadzenia materiałów dotyczących techniki Rorschacha (zarówno historycznych, jak i aktualnych), jest utworzenie w Bernie Hermann Rorschach Archives and Museum oraz powołanie Rorschach Archives Council of Correspondents. Obecnie w działalności IRS uwagę zwraca duża aktywność przedstawicieli Japonii. Ma ona tyle samo delegatów na konwencji IRS, co tradycyjni jej liderzy – Francja i USA (liczba delegatów z poszczególnych krajów jest ustalana proporcjonalnie do liczby członków towarzystwa rorschachowskiego w danym kraju). Odpowiada to zainteresowaniu techniką Rorschacha w tym kraju i jej pozycji wśród innych technik diagnozy psychologicznej (druga co do częstości stosowania przez psychologów praktyków). Wymownym wyrazem aktywności japońskich rorschachistów na Kongresie było potraktowanie języka japońskiego na równi z oficjalnymi językami Kongresu.

Kongresowi, jak przystało na specyfikę miejsca, w którym się odbywał, towarzyszył szczególny klimat, wzmacniany m.in. przez takie wydarzenia, jak koktajl powitalny na Kapitolu w Palazzo Senatorio, którego tarasy zachęcają do podziwiania panoramy Forum Romanum (zwłaszcza w blaskach zachodzącego słońca), bankiet w salach dawnego pałacu watykańskiego z VI w. i ... niespodziewane, wcześniejsze zakończenie Kongresu z powodu masowych manifestacji antyrządowych, które sparaliżowały ruch w centrum Rzymu w południe 14 września.

Pomimo drobnych niedociągnięć organizacyjnych XVII International Congress of Rorschach and Projective Methods w Rzymie można uznać za udane wydarzenie naukowe. Następny kongres odbędzie się w lipcu 2005 r. w Barcelonie.

*Michał Grygielski
Instytut Psychologii KUL
Alicja Czerederecka
Instytut Ekspertyz Sądowych, Kraków*